

מאמצי איראן לקדם אינטרסים בצל מגפת הקורונה

סימה שיין

איראן נמצאת בשפל מהחמורים שידעה, הנובע בעת הנוכחית משילוב של היקף מגפת הקורונה שפרצה בה, המצב הכלכלי הקשה בשל הסנקציות, ירידת מחירי הנפט וחוסר אמון גובר בין המשטר לציבור. טהראן מנסה לנצל את חומרת המגפה כדי ללחוץ על ארצות הברית להסיר את הסנקציות, או לפחות להקל בהן, אולם הממשל האמריקאי הבהיר שאין בכוונתו לעשות כן ואף הטיל בימים האחרונים סנקציות נוספות. במקביל, המיליציות השיעיות, כנראה בתאום עם איראן, ממשיכות לתקוף כוחות אמריקאים המוצבים בעיראק כדי לדרבן החלטה על הוצאתם. התגובה האמריקאית הסתכמה עד כה בתקיפת בסיסים של מיליציה שיעית בעיראק, אך אפשר שהמשך הפגיעות, ובפרט נפגעים אמריקאים בנפש, יניעו תגובה אמריקאית חריפה יותר, אולי גם נגד איראן עצמה. בתחום הגרעין, איראן הואשמה על ידי סבא"א כי אינה מאפשרת ביקור באתרים החשודים כי פעילות גרעינית בהם מהווה הפרה של אמנת ה-NPT. לגבי חידוש המשא ומתן עם ארצות הברית, שהנשיא טראמפ חפץ בו, נראה כי דווקא התחזקה התנגדותו של המנהיג העליון, עלי חמנאהי, לשיבה לשיחות מנקודת חולשה. בכל מקרה, קשה לראות חידוש של משא ומתן אמריקאי-איראני בלי מחווה מוחשית מצד וושינגטון כלפי טהראן.

מגפת הקורונה ממשיכה לפגוע קשות בציבור האיראני, כולל בבכירי השלטון, ומציבה את איראן במקום השני בעולם אחרי סין במספר הנדבקים והמתים. גורם בארגון הבריאות העולמי העריך כי הנתונים האמיתיים לגבי קרבנות המגפה באיראן גבוהים פי חמישה מאלה שפרסם המשטר. אם הערכה זו נכונה, הרי שאיראן מקדימה אפילו את סין והיא במקום הראשון בין המדינות הנפגעות. בשלב זה מסתמן שהמשטר לא מצליח לאכוף סגר גם על האזורים רבי הנפגעים ואינו מתכוון כלל להגיע לסגר כללי. זאת, בין השאר בשל שיקולים כלכליים וכן על רקע התנגדותם של אנשי הדת ואף חלקים בציבור, שאינם מוכנים לשתף פעולה עם מהלכים קיצוניים.

בה בעת, המשטר פתח בקמפיין נרחב שנועד לכפות על ארצות הברית להסיר את הסנקציות שהוטלו על איראן. טהראן ביקשה מקרן המטבע העולמית הלוואת חירום בסך 5 מיליארד דולר, שיסייעו לה להתמודד עם משבר הקורונה; הנשיא חסן רוחאני שיגר מכתבים לראשי מדינות ובהם הצביע על "אכזריות הסנקציות האמריקאיות", שלדבריו פוגעות ביכולתה של ארצו להתמודד ביעילות עם המגפה; שר החוץ, מוחמד זריף, ביקר בחריפות את המנגנון שהשמישה שוויץ עבור איראן, באישור ארצות הברית ובתאום עמה, לרכישות מזון ותרופות, וטען כי אינו אפקטיבי; שגרירות איראן בלונדון פנתה לממשלת בריטניה בבקשה להסיר את הסנקציות, תוך הבהרת חומרתו של המצב במערכת הבריאות האיראנית. נקודת ציון בולטת במהלך הדיפלומטי הייתה מכתב פתוח, מרגש ומכובד, מהנשיא רוחאני לעם האמריקאי. המכתב, שנשלח ב-2 במארס על רקע חג הנורוז (ראש השנה האיראני), התייחס להיעדר גבולות להתפשטות המחלה, לצורך להילחם בה במשותף, לעמידה האיתנה של איראן במלחמות - החל מהמאבק בגיינגס חאן ועד מלחמת איראן-עיראק.

שיאו של המכתב הוא פנייה ישירה לציבור האמריקאי להפעיל לחץ על נציגיו בקונגרס ועל הממשל עצמו להסרת הסנקציות.

הקמפיין הדיפלומטי האיראני זכה להדים בזירה הבינלאומית. משרד החוץ הסיני פרסם קריאה לארצות הברית להסיר את כל הסנקציות המוטלות על איראן. שרי החוץ של בריטניה ואיראן שוחחו על אודות שורת נושאים, ביניהם הסכם הגרעין והסנקציות, ולונדון הבהירה שניתן לשקול הקלה בחלקן. מזכיר המדינה, מייק פומפאו, הגיב להאשמות האיראניות כפי שנוסחו במכתב הפתוח והבהיר שאין כל סנקציות על סיוע הומניטרי, המגיע לאיראן באופן חופשי, וכן הזכיר כי המשטר האיראני דחה הצעת סיוע דרך ארגון הבריאות העולמי, שהעלתה וושינגטון. ואולם, הממשל האמריקאי הבהיר שאין בכוונתו לסגת ממדיניות ה"מקסימום לחץ" וכבר הודיע על שורת סנקציות חדשות נגד חברות ואישים שהיו מעורבים בהעברת טכנולוגיה הקשורה לגרעין וסחר בתחומים פטרו-כימיים. יצוין כי בוושינגטון נשמעות בימים אלה קריאות סותרות כלפי הממשל, בין הגורסים שנדרשת הקלה בסנקציות לאלה הסבורים שאין לשנות את המדיניות וכי התמדה בה תאלץ את איראן לשנות את מדיניותה ולהסכים לחזור לשולחן המשא ומתן.

על רקע ההחלטה של המשטר האיראני לשחרר עקב מגפת הקורונה כ-85 אלף אסירים מבתי הכלא (כ-10 אלפים מהם זכו בחנינה) פנה פומפאו בקריאה למשטר האיראני לשחרר על בסיס הומניטרי אסירים בעלי אזרחות כפולה איראנית, אמריקאית ואחרת. נראה כי הנושא ממשיך להידון בערוץ השווייצרי, המקשר בין איראן לארצות הברית, ואשר דרכו התבצע בדצמבר האחרון מהלך של חילופי אסירים בין טהראן לווינגטון. פומפאו אף דרש כי כל מדינה שמעניקה לאיראן סיוע להתמודדות עם המגפה תציב כתנאי את שחרורם של האסירים בעלי אזרחות כפולה. בהקשר זה יוזכרו מספר אירועים, העשויים להתפרש כמחווות איראניות בכיוון דרישתו של פומפאו: עיתונאית רויתרס, בעלת אזרחות בריטית ואיראנית, שוחררה לשבועיים בשל החשש ממגפת הקורונה בבתי-הכלא; אזרח אמריקאי בעל נתינות לבנונית, שהיה בעבר מפקד בצבא דרום לבנון ונעצר לפני חצי שנה, שוחרר וחזר לארצות הברית – צעד שהנשיא טראמפ עצמו הזכיר במסיבת עיתונאים; אזרח אמריקאי אחר, שנעצר לפני שנתיים באיראן ונדון ל-13 שנות מאסר, שוחרר בתנאי שישאר באיראן והוא שוהה בשגרירות שווייץ. גם צרפת ואיראן החליפו ביניהן אסירים. צעדים אלה עשויים גם הם להתפרש כמחווות איראניות למדינות אירופה כמו גם לארצות הברית, במסגרת הדיאלוג בערוץ השווייצרי. אולם, ספק אם יהיה בהם כדי לסלול דרך לדיאלוג נרחב יותר, נוכח הסנקציות האמריקאיות החדשות ואמירות מפורשות של הממשל שאין בכוונתו לנקוט הקלות בהן.

בינתיים מסתמן שמחריפה המתיחות הצבאית בעיראק, בין המיליציות השיעיות הפרו-איראניות לכוח האמריקאי בשטח. למרות שבתגובה להרג שני אמריקאים ובריטי הותקף בסיס של המיליציה השיעית כתאב-חיזבאללה על ידי מטוסי קרב אמריקאים (13 במארס), נמשך הירי על אזור השגרירות האמריקאית בבגדד. כל אלה, בנוסף להתבטאות של הנשיא רוחאני כי יהיה המשך לנקמה על חיסול קאסם סולימאני (שהתבצעה), מחזקים הערכה שמהלכיה של המיליציה מתואמים עם המשטר בטהראן.

ההסכם שחתמה ארצות הברית עם הטליבאן, אשר יביא לצמצום הדרגתי עד עזיבה מלאה של הכוחות האמריקאים המוצבים באפגניסטן, מעודדת בטהראן מחשבה שהנשיא טראמפ אכן מתכוון לממש את הבטחת הבחירות שלו לצמצם את הנוכחות הצבאית במזרח התיכון. הערכה זו ממריצה

את המשך הפעלת הלחצים על הנוכחות האמריקאית בעיראק, בשאיפה שכך יתחזק רצונו העקרוני של הנשיא טראמפ לצאת מעיראק. ואכן, ארצות הברית הודיעה כי היא מבצעת שינוי בהיערכות כוחותיה בעיראק. במוקד השינוי - פינוי שלושה בסיסים קטנים והתכנסות הכוחות בבסיסים גדולים, שהגנתם תתוגבר על ידי מערכות הגנה אווירית ארוכות וקצרות טווח. ב-19 במארס העבירו האמריקאים את בסיס אלקאא'ים לידי הצבא העיראקי ודובר הצבא הכריז כי "זהו שלב ראשון בתהליך יציאת הכוחות האמריקאים".

הגם שמהלכים אלה מעודדים את המשטר בטהראן ואת המליציות השיעיות לפעול כדי לזרז את היציאה האמריקאית מעיראק, יש לקחת בחשבון שהמשך פגיעה ישירה בחיילים ואזרחים אמריקאים, כשהנשיא טראמפ מתמודד עם השלכות כלכליות חמורות של מגפת הקורונה על המשק האמריקאי (בעוד הישגיו הכלכליים עד להתפרצות המגפה היו הקלף המרכזי שלו במסע הבחירות לנשיאות), תחייב אותו להגיב. מזכיר המדינה פומפאו כבר אמר שארצו רואה באיראן אחראית לתקיפות, וכפי שדווח בתקשורת, בדיונים לגבי אופן התגובה הוחלט לא לפעול נגד איראן גופא בשל החשש מדימוי שלילי שייווצר בעת המשבר הבריאותי-כלכלי הנוכחי.

ובתחום הגרעיני, איראן ניצבת בפני אתגר משמעותי בעקבות פרסום דוח מיוחד של סבא"א, שהבהיר כי איראן אינה עונה על שאלות המופנות אליה ואף מונעת כניסה לשניים מתוך שלושה אתרים, החשודים שהיה בהם חומר גרעיני לא מדווח. טענה זו של הסוכנות, משמעותה הפרה איראנית את המחויבות שלה במסגרת אמנת ה-NPT. איראן מצדה הבהירה כי לא תאפשר כל פיקוח וכי אינה מחויבת לכך משום שמדובר בהאשמות שווא, המבוססות על "שקרים" - הכוונה למידע שישראל הציגה מארכיון הגרעין האיראני. על כן, איראן עשויה להימצא בתרחיש שארצות הברית תדרוש להביא את הנושא למועצת הביטחון, ואולי אף את חידוש כל הסנקציות - גם אלה של מועצת הביטחון. עם זאת, בשלב זה נראה שאיראן וארצות הברית כאחת נמנעות מצעדים מחריפים.

לסיכום, ההתנהלות האיראנית בשבועות האחרונים שילבה בין ניסיון לנצל את התפשטות מגפת הקורונה בשטחה ללחץ על ארצות הברית לרכך את סנקציות, ולפחות להבטיח שמדינות אירופה לא יצטרפו אליו, לבין פגיעה בכוחות האמריקאים בעיראק. זאת, על בסיס הערכה כי הנשיא טראמפ עצמו טרוד בבעיות הקורונה בארצו ובנוסף יהסס לפגוע באיראן במצבה הנוכחי הפגיע בשל היקף התחלואה בה. אולם, אם יופר האיזון העדין בין המשך לחץ על האמריקאים בעיראק לבין צורך של טראמפ לעמוד במילתו לגבי תגובה, אם יהיו נפגעים אמריקאים בנפש, אפשר שתגיע תגובה אמריקאית חריפה יותר.

איראן מצויה באחד מרגעי השפל החמורים ביותר מבחינתה. היקף מגפת הקורונה לצד ההשלכות הכלכליות החמורות של הסנקציות, שהמגפה מחמירה אותן, בשילוב ירידה דרסטית במחירי הנפט, מציבים את המשטר בפני אחד האתגרים הקשים שידע. אמנם, המגפה היא סוג של "מגן" למשטר מזעם הציבור, שאינו יכול לצאת להפגנות, אולם גם המשטר מבין כי הוא הגיע למבוי סתום לנוכח הנסיבות והאמצעים המצומצמים שברשותו. השאלה האם נקודת השפל הנוכחית עשויה להשיב את איראן למשא ומתן עם ארצות הברית, שגם הנשיא טראמפ כה חפץ בו, בוודאי מעסיקה גם את הצמרת האיראנית. בנקודת הזמן הנוכחית, נראה כי התחזקה עמדתו של המנהיג העליון, עלי

חמנאהי, שאין להגיע למשא ומתן מנקודת חולשה. בכל מקרה, קשה לראות חידוש של משא ומתן אמריקאי-איראני בלי מחווה ממשית מצד וושינגטון כלפי טהראן.